

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

ЯРОШЕНКО ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 338.45: 338.2

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ЛІСОПРОМИСЛОВОГО
КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України

Науковий консультант: член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор
Кизим Микола Олександрович,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем
розвитку НАН України, директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Благун Іван Семенович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника», декан економічного факультету;

доктор економічних наук, доцент
Кучерова Ганна Юріївна,
Класичний приватний університет,
професор кафедри економіки;

доктор економічних наук, професор
Стройко Тетяна Володимирівна,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
завідувач кафедри міжнародної економіки

Захист відбудеться «17» травня 2019 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.251.01, у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а, ауд. 505.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

Автореферат розісланий «17» квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ліси і їх продукція є важливою складовою життя суспільства. Ліси виконують такі функції у житті країни: екологічну, соціальну, захисну та виробничу. Остання реалізується за допомогою лісопромислового комплексу (ЛПК) країни.

ЛПК є важливою складовою економіки країн світу і включає такі види економічної діяльності (ВЕД): лісове господарство та лісозаготівля; оброблення деревини та виробництво виробів із деревини; виробництво паперу та паперових виробів; виробництво меблів. Лісове господарство потребує значних площ території країни і суттєво залежить від кліматично-грунтових умов. У зв'язку з цим ліси розміщені по території країни нерівномірно.

За обсягом площі лісів – 9,7 млн га Україна займає 16-те місце серед 36 країн світу, а за лісистістю території – 16,7 % (30-те місце). За двома цими показниками Україна відноситься до лісодефіцитних. За обсягом виробництва продукції ЛПК – 5,5 млрд дол. Україна займає 30-те місце, а за ефективністю використання лісових ресурсів (відношення обсягу виробництва продукції ЛПК до обсягу вивезеної ділової деревини) – 681 дол. / куб. м – 32-ге місце.

Водночас Польща, яка має площі лісів – 9,4 млн га, випускає продукції ЛПК на 39,4 млрд дол. і має ефективність використання лісових ресурсів – 1203,0 дол. / куб. м.

Причинами такого стану справ у ЛПК України є такі: відсутність лісової політики в країні, недостатнє нормативно-правове забезпечення розвитку ЛПК, відсутність науково обґрунтованих стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК, недостатнє організаційне забезпечення комплексного розвитку ЛПК України та ін.

Результати наукових досліджень галузевого розвитку ґрунтовно відображені в працях О. Алімова, О. Амоші, О. Балашова, З. Варналія, О. Власюка, В. Гейця, Я. Жаліла, М. Кизима, Г. Кучерової, Т. Стройко й інших учених. Проблемами розвитку ЛПК України займалися вчені: І. Благун, С. Генсірук, О. Мазуренок, В. Ткач, О. Максимець, Н. Попадинець, а світового ЛПК і країн світу: К. Хасинси, В. Кузьмічов, Н. Анучин та інші. Але наведені вище проблеми неефективного розвитку ЛПК України здебільшого не знайшли відображення у працях цих учених, або не досліджені в них в повній мірі. У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи, яка спрямована на розробку науково-методичного забезпечення формування стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України, є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась згідно з планами наукових досліджень Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України. За

темою «Стратегування економічної політики для України» (номер державної реєстрації 0116U006999) здобувачем здійснено оцінювання і порівняння потенціалу ЛПК України і Польщі. За темою «Механізми державного регулювання реструктуризації промисловості» в рамках цільової програми наукових досліджень Відділення економіки НАН України «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів в посткризовий період» (номер державної реєстрації 0114U005035) здобувачем розроблено сценарії розвитку ЛПК України. У НДР «Оцінка структури і тенденцій розвитку промислового комплексу України та розвинених країн світу» (номер державної реєстрації 0117U004252) здобувачем розроблено методичний підхід до ідентифікації кластерів ЛПК в регіонах України. За темою «Забезпечення економічної безпеки України в контексті інтегрування в ЄС» (номер державної реєстрації 0114U004556) здобувачем обґрунтовано методичні положення з оцінки прогресивності структури виробництва ЛПК України та країн світу.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в розробці теоретико-методологічного забезпечення формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України.

Для досягнення поставленої мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- визначити стан і тенденції розвитку лісового господарства і лісозаготівлі в Україні та країнах світу;
- запропонувати методичний підхід до оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі в Україні та країнах світу;
- визначити особливості структури виробництва лісопромислового комплексу України та країн світу;
- розробити методичні положення з оцінки прогресивності структури лісопромислового комплексу України та країн світу;
- уточнити сутність поняття «конкурентоспроможність лісопромислового комплексу»;
- запропонувати методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості лісопромислового комплексу України та країн світу;
- узагальнити форсайт-прогнози розвитку світового лісопромислового комплексу;
- запропонувати концепцію формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України;
- розробити сценарії розвитку лісопромислового комплексу України;
- запропонувати систему нормативно-правового забезпечення розвитку лісопромислового комплексу України;

- уточнити сутність поняття «лісова політика» і визначити зміст його основних компонент;
- розробити методичний підхід до ідентифікації кластерів лісопромислового комплексу в регіонах України.

Об'єктом дослідження є процес розвитку лісопромислового комплексу України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні аспекти та методичні положення з формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України.

Методологія і методи дослідження. У процесі дослідження було використано такі загальні та часткові наукові методи: *логічного аналізу* – для визначення тенденцій і особливостей розвитку ЛПК України та країн світу; *контент-аналізу* – для уточнення сутності поняття «конкурентоспроможність промислового комплексу»; *когнітивні карти* – для встановлення причино-наслідкових зв'язків лісового господарства та лісозаготівлі, конкурентоспроможності виробництва видів економічної діяльності ЛПК обробної промисловості й ефективності використання лісових ресурсів ЛПК в Україні та країнах світу; *сценарного моделювання* – для розробки сценаріїв розвитку ЛПК України; *матричний підхід* – для ідентифікації проблем розвитку ЛПК України; *теорія логіки та гіпотетико-дедуктивний* – для обґрунтування концептуальних положень розвитку ЛПК України; *аналізу та синтезу, групування і порівняння* – для визначення потенціалу розвитку ЛПК України; *системно-логічний* – для побудови структурно-логічних схем аналізу і вибору стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК; *таксономічний аналіз* – для інтегрального оцінювання стану лісового господарства та лісозаготівлі, прогресивності структури та конкурентоспроможності ЛПК України та країн світу; *кластерний аналіз* – для виокремлення груп країн світу за рівнем розвитку ЛПК.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти України й інших держав, офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, офіційні звіти й аналітичні видання Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК), Держлісагентства, монографічні дослідження, наукові публікації провідних учених за проблемою, офіційні інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методологічного забезпечення та методично-практичних рекомендацій з формування стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України. Найсуттєвішими теоретичними, методологічними та практичними результатами, які характеризують наукову новизну дослідження, є такі:

вперше:

запропоновано концепцію формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України, яка включає низку взаємопов'язаних положень, котрі характеризують чинники масштабності виробництва лісової продукції та ефективність використання лісових ресурсів і дозволяють визначати напрями розвитку ЛПК;

розроблено структурно-логічну модель вибору стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України, яка поєднує когнітивні карти стану лісового господарства та лісозаготівлі, конкурентоспроможності виробництва видів економічної діяльності обробної промисловості ЛПК та ефективності використання лісових ресурсів ЛПК, включає всі етапи проходження деревини від вирощування до заготівлі та переробки у готову продукцію з різною величиною валової доданої вартості і ґрунтується на положеннях вищенаведеної концепції, що забезпечує масштабність виробництва продукції ЛПК країни і ефективність використання лісових ресурсів;

запропоновано методичний підхід до оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі в Україні та країнах світу, який базується на визначенні інтегрального, комплексного та часткових показників та складається з компонент: площа лісів, запаси деревостану, загальний обсяг вивезення деревини, обсяг вивезення ділової деревини, що дозволяє визначити шляхи нарощування лісових ресурсів в країні;

розроблено методичні положення з оцінки прогресивності структури ЛПК України та країн світу, що ґрунтуються на класифікації його виробничо-технологічних переділів за величиною валової доданої вартості та включають інтегральні та часткові показники, що дозволяє визначити напрями прогресивних структурних зрушень у ЛПК країни;

одержало подальший розвиток:

розроблено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності виробництва продукції обробної промисловості ЛПК в Україні та країнах світу в цілому і окремих ВЕД, який враховує ефективність виробництва продукції (рівень валової доданої вартості, матеріалоемності, енергоемності) і залежність проміжного виробництва від імпорту, що дає можливість визначити напрями модернізації виробництва;

запропоновано методичний підхід до ідентифікації діючих і перспективних кластерів ЛПК у регіонах України та визначення пріоритетних напрямків їх розвитку, який, на відміну від наявних, базується на системі матриць позиціонування регіонів країни в площині координат: масштабність і значущість ЛПК, обсяг вивезення деревини і лісистість території, відношення експорту продукції ЛПК регіону до експорту продукції ЛПК країни та загального експорту з регіону, а також порівняльній оцінці прогресивності структури ЛПК у регіонах, що дає можливість визначити регіони України, в

яких доцільно створювати кластери ЛПК і стимулювати пріоритетні напрямки їх розвитку;

побудовано когнітивну карту дослідження стану лісового господарства і лісозаготівлі в Україні та країнах світу, яка, на відміну від пропонованих, ґрунтується на структурно-логічних схемах аналізу ланок ланцюжка доданої вартості від вирощування до заготівлі лісових ресурсів, що дає можливість побудувати систему оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі країни;

запропоновано структурно-логічну схему аналізу ВЕД і груп лісових товарів ЛПК країни, яка, на відміну від наявних, включає систему взаємопов'язаних абсолютних і відносних показників, які характеризують виробництво і споживання на відповідних ринках і їх імпорتنу залежність, що дозволяє визначити тенденції розвитку заготівлі й експортно-імпортних операцій з лісовими товарами в країні;

розроблено три сценарії розвитку ЛПК України: організаційно-правовий, імпортозаміщення та експортної орієнтації, які носять короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий характер відповідно і включають низку заходів, які забезпечують їх реалізацію;

удосконалено:

уточнено сутність поняття «конкурентоспроможність лісопромислового комплексу», яке, на відміну від наявних, характеризує ефективність виробництва лісової продукції і залежність його від імпорту проміжної продукції, що дає можливість побудувати систему оцінки конкурентоспроможності виробництва продукції ЛПК країни;

уточнено сутність поняття «лісова політика», під якою, на відміну від наявних, розуміється реалізація державних функцій з володіння, підтримки та нагляду за сталим розвитком (соціальним, екологічним, економічним) лісів на користь суспільства;

визначено головну ціль лісової політики України як забезпечення економічного та соціального добробуту населення у сприятливому навколишньому середовищі його проживання і запропоновано головні принципи лісової політики в країні, як то: невиснажливе використання лісів; стаке ведення лісового господарства; забезпечення багатофункціонального використання лісів; збереження і збільшення лісового біорізноманіття; адаптація лісів до зміни клімату, що забезпечує взаємоузгодженість компонент лісової політики і її ефективність у цілому.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані в процесі дослідження теоретичні результати та методичні положення знайшли впровадження в таких організаціях та установах:

методичні положення з оцінювання і порівняння потенціалу ЛПК України

і Польщі використано в аналітично-експертній та законотворчій діяльності Комітету Верховної Ради України з питань промислової політики та підприємництва (довідка № 04-30/14-1013-4/282731 від 08.12.2017 р.);

методичні положення до інтегральної оцінки прогресивності структури ЛПК України та країн світу впроваджено у діяльність Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства (довідка № 264/04 від 20.02.2019 р.);

методичний підхід до інтегральної оцінки конкурентоспроможності виробництва продукції ЛПК України та країн світу впроваджено у діяльність Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства (довідка № 07-22/255 від 26.12.2018 р.).

Особистий внесок автора в результати дослідження. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення важливої теоретико-методологічної проблеми формування стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України. Усі винесені на захист наукові результати та висновки одержані самостійно, внесок здобувача в колективні праці за списком праць виділених окремо.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз» (м. Дніпро, 2018 р.), «Сучасні тенденції розвитку світової економіки» (м. Харків, 2018 р.), «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2017 р.) та на круглих столах, які було проведено Науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України, а саме: «Економічна політика в Україні: проблеми та перспективи» (2018 р.), «Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення регуляторної політики України» (2017 р.), «Формування і реалізація промислової політики в Україні» (2016 р.).

Публікації. Основні наукові результати проведених досліджень, теоретичні положення та практичні рекомендації опубліковано в 26 наукових працях, серед яких: 1 одноосібна монографія, 22 статті у наукових фахових виданнях та у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, 3 тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Загальний обсяг опублікованого матеріалу становить 39,9 ум. др. арк., з яких особисто здобувачеві належить 33,6 ум. др. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (загальна кількість за списками 319 найменувань) і додатків. Основний зміст роботи викладено на 365 сторінках. Робота містить 82 таблиці та 150 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено методи дослідження, відображено наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію щодо апробації та впровадження результатів дисертації.

У першому розділі – «**Аналіз і оцінка стану лісового господарства і лісозаготівлі в Україні та країнах світу**» – досліджено стан лісового господарства України та країн світу; здійснено оцінку запасу деревостану в лісах України та країн світу; визначено тенденції розвитку у лісозаготівлі України та країн світу; запропоновано методичний підхід до оцінки стану лісового господарства й лісозаготівлі України та країн світу та здійснено відповідні розрахунки.

Доведено, що лісовий комплекс є однією з важливих складових економіки України та країн світу, який включає лісове господарство і лісозаготівлю. Лісове господарство передбачає вирощування лісу, а лісозаготівля – заготівлю круглого лісоматеріалу та паливної деревини.

Встановлено, що лісове господарство як галузь ЛПК країни має свої особливості: 1) потреба у великих виробничих площах (території країни); 2) зв'язок процесу вирощування лісів з біологічними процесами росту дерев; 3) різноманітність і корисність лісової продукції; 4) ліс є предметом і засобом праці у лісогосподарському виробництві; 5) сезонний характер проведення лісогосподарських робіт; 6) організація лісогосподарського виробництва з урахуванням ґрунтово-кліматичних зон.

У роботі запропоновано когнітивну карту стану лісового господарства та лісозаготівлі в Україні та країнах світу, яка включає як показники обсягу лісів, лісистості території, так і характеристики права власності і типи лісів, а також фактори, які впливають на лісистість території, як то: розораність територій, рельєф місцевості та кліматично-ґрунтові умови (рис. 1).

У процесі аналізу лісистості території України встановлено:

- за площею лісів – 9,7 млн га та за лісистістю території – 16,7 % Україна відноситься до малолісистих країн. За площею лісів і лісистістю території Україна входить у групу країн з низьким рівнем лісистості території та середньою площею лісів;
- фактична лісистість території України (16,7 %) не відповідає оптимальній – 20,0 %;
- за площею лісів на одного жителя – 0,23 га / особу Україна відноситься до лісодефіцитних;
- у загальній площі лісів України переважають лісопосадки – 50,3 % (19-те місце) і поновлювані ліси (21-ше місце);

- за питомою вагою державної форми власності на ліси Україна з показником 99,38 % займає 2-ге місце.

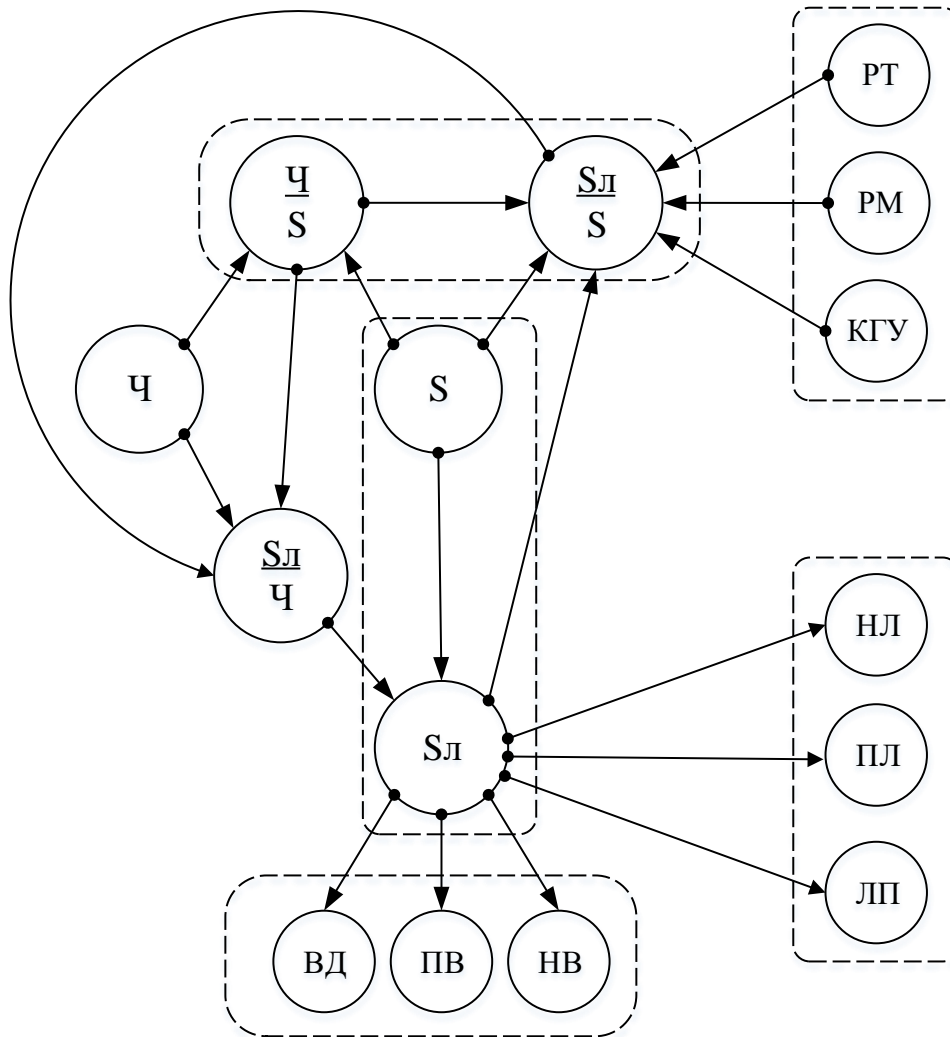

Рис. 1. Когнітивна карта стану лісового господарства та лісозаготівлі країни, де: S – площа території країни; $S_{л}$ – площа лісів у країні; $S_{л}/S$ – показник лісистості території країни; Ч – чисельність населення в країні; $\text{Ч}/S$ – щільність населення в країні; $S_{л}/\text{Ч}$ – площа лісів у країні на одного жителя; ВД – питома вага державної власності на ліси в країні; ПВ – питома вага приватної власності на ліси в країні; НВ – питома вага невизначеної власності на ліси в країні; ПЛ – питома вага поновлюваних лісів у країні; ЛП – питома вага лісопосадок у країні; РТ – розораність території країни; РМ – рельєф місцевості в країні; КГУ – кліматично-ґрунтові умови в країні

У розділі висунуто ряд гіпотез про вплив факторів на лісистість території України та країн світу. Доведено, що суттєвий вплив на лісистість території здійснюють два головних чинника: кліматично-ґрунтові умови та політика, яка здійснюється державою по збільшенню площі лісів.

У роботі запропоновано когнітивну карту дослідження стану деревостану

в лісовому господарстві України та країн світу, яка включає як показники обсягу запасів деревостану, так і їх відношення до площі лісів, а також фактори, які впливають на це співвідношення, як то: кліматично-грунтові умови, види дерев і їх вік (рис. 2).

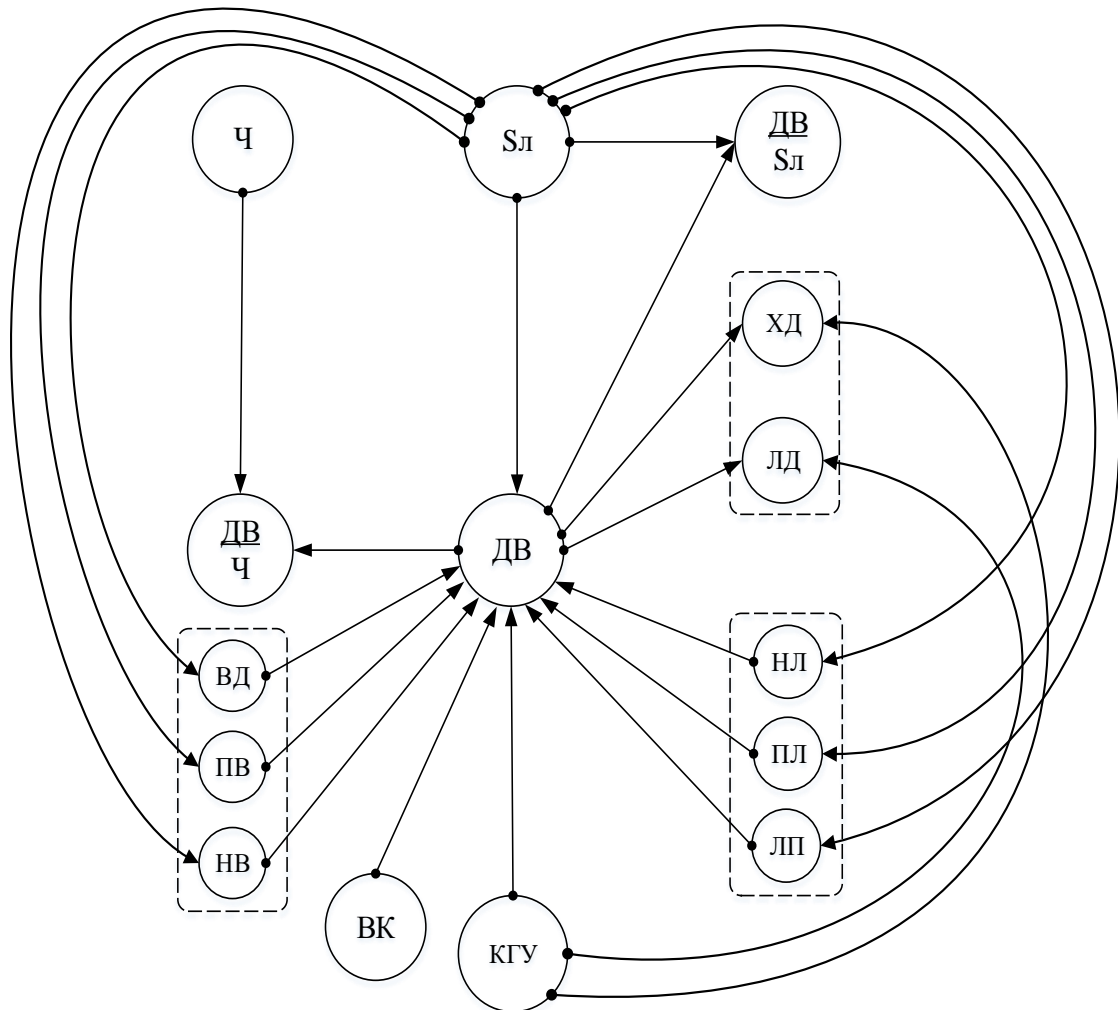

Рис. 2. Когнітивна карта дослідження запасів деревостану в лісовому господарстві України та країн світу, де: ДВ – запаси деревостану в країні; ХД – хвойний деревостан; ЛД – листовий деревостан; ВК – вік дерев

У процесі аналізу запасів деревостану лісів України встановлено:

- за обсягом запасів деревостану Україна (22 млн куб. м) посідає 11-те місце серед 36 країн світу, що аналізувалися, а за відношенням запасів деревостану до площі лісів (227 куб. м/га) – 10-те місце. За запасами деревостану і їх відношенням до площі лісів Україна входить у групу країн з середніми запасами деревостану і середнім відношенням запасів деревостану до площі лісів;

- за запасами деревостану на одного жителя – 48,9 куб. м/особу Україна займає 22-ге місце;

- за питомою вагою порід дерев у загальних запасах деревостою Україна має такий вигляд: хвойних – 49,5 % (18-те місце) і листвяних – 50,5 %

(18-те місце).

У роботі запропоновано когнітивну карту аналізу стану вивезення деревини з лісів України та країн світу, яка включає як показники загального обсягу вивозу деревини, так і якість вивезеної деревини і фактори, які впливають на цей процес.

В процесі аналізу вивезення деревини з лісів України встановлено:

- за обсягом вивезення деревини (17,5 тис. куб. м) Україна зайняла 16-те місце, а за обсягом вивезеної деревини до запасів деревостану (0,8 %) – 12-те місце. Україна за обсягом вивезеної деревини і його відношенням до запасів деревостану віднесена до країн з середнім обсягом вивезення деревини і низьким співвідношенням вивезеної деревини до запасів деревостану;

- за обсягом вивезеної деревини на одного жителя (0,39 куб. м / особу) Україна зайняла 24-те місце;

- за питомою вагою видів вивезеної деревини у загальному обсязі Україна має такий вигляд: ділової – 46 % (32-ге місце) і паливна – 54 % (5-ге місце).

У роботі запропоновано методичний підхід до оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі, який включає систему показників і ґрунтується на когнітивних картах.

Система показників оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі включає чотири компоненти і складається з інтегральних, комплексних і часткових показників (рис. 3).

На рис. 4 наведено результати інтегральної оцінки стану лісового господарства й лісозаготівлі України та країн світу.

За значенням інтегрального показника оцінки стану лісового господарства й лісозаготівлі у 2015 р. до країн з високим рівнем лісового господарства й лісозаготівлі було віднесено: Фінляндію (0,6406), Канаду (0,6313), Швецію (0,5280).

До групи країн світу з низьким рівнем лісового господарства та лісозаготівлі увійшли: Китай (0,0337), Італія (0,0561), Греція (0,0601), Нідерланди (0,0654), Туреччина (0,0746) та Україна (0,0762).

З використанням кластерного аналізу (*k*-середніх) у роботі було здійснено класифікацію країн світу, включаючи Україну, за значенням інтегрального показника оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі. В результаті проведеного аналізу виділено три кластери країн світу за станом лісового господарства й лісозаготівлі.

До першого кластера було віднесено чотири країни світу: Канаду, Латвію, Фінляндію та Швецію (11,1 % від загальної кількості досліджуваних країн світу). Ця група країн характеризується високим значенням компонент

Рис. 3. Система показників оцінки стану лісового господарства й лісозаготівлі України та країн світу

інтегрального показника оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі. До другого кластера увійшли дев'ять країн світу: Австралія, Австрія, Бразилія, Естонія, Литва, Росія, Словаччина, Словенія та Чехія (25,0 % від загальної кількості). Країни цієї групи характеризуються середнім значенням компонент інтегрального показника оцінки стану лісового господарства та лісозаготівлі. До третього кластера увійшли 23 з досліджуваних країн світу: Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Індія, Ірландія, Іспанія, Італія, Китай, Корея, Мексика, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, США, Туреччина, Угорщина, Франція, Японія, Україна та Бельгія (63,9 % від загальної кількості). Ця група країн характеризується низькими значеннями компонент інтегрального показника оцінки стану лісового господарства й лісозаготівлі.

Розрахунки стану лісового господарства і лісозаготівлі України засвідчили про таке:

- за інтегральним показником оцінки стану лісового господарства і лісозаготівлі Україна (0,0762) посіла 31-ше місце. Кластерний аналіз засвідчив, що Україна за компонентами інтегрального показника увійшла до групи країн з низьким рівнем лісового господарства та лісозаготівлі;

- за комплексною оцінкою компоненти «Площа лісів» (0,0361) Україна зайняла 31-ше місце;

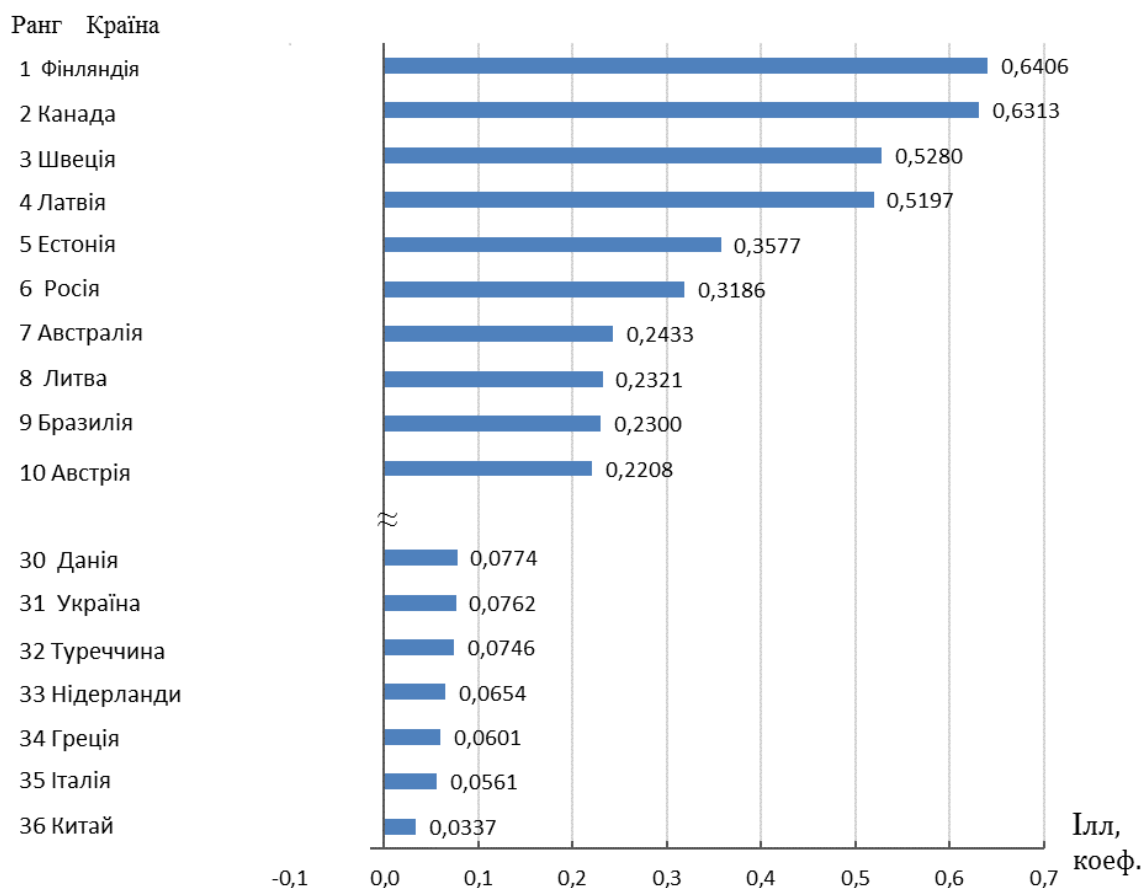

Рис. 4. Діаграма розподілу України та країн світу за значенням інтегрального показника оцінки стану лісового господарства й лісозаготівлі у 2015 р.

- за комплексною оцінкою компоненти «Запаси деревини» (0,1573) Україна посіла 18-те місце;

- за комплексною оцінкою компоненти «Загальне вивезення деревини» (0,0508) Україна зайняла 29-те місце;

- за комплексною оцінкою компоненти «Вивезення ділової деревини» (0,0793) Україна посіла 32-ге місце.

У другому розділі – «**Теоретичне підґрунтя оцінки прогресивності структури ЛПК України та країн світу**» – досліджено структуру ЛПК країн світу; визначено особливості структури ЛПК України та Польщі; розроблено методичні положення з оцінки прогресивності структури ЛПК України та країн світу і зроблено відповідні розрахунки.

Запропоновано структурно-логічну схему дослідження секторів і груп товарів лісопромислового комплексу, яка включає показники: обсяг заготівлі лісу; експорт; імпорт; обсяг внутрішнього споживання; експортоорієнтованість; імпортозалежність; співвідношення експорту й імпорту, що дозволяє оцінити тенденції розвитку світової заготівлі й експортно-імпортних операцій країн світу.

Здійснено аналіз світового виробництва, експорту й імпорту таких важливих секторів і груп товарів лісопромислового комплексу, як: круглий ліс, діловий круглий ліс, пиломатеріали, деревна маса, целюлоза, рекуперований папір, папір, картон, меблі, деревні паливні товари.

Аналіз динаміки світової заготівлі круглого лісу й експортно-імпортних операцій показав:

- у світі спостерігається тенденція до зростання заготівлі круглого лісу з 3 527 741 тис. куб. м у 2010 р. до 3 713 681 тис. куб. м у 2015 р., або на 5,3 %. Імпорт круглого лісу в світі за період 2010–2015 рр. у грошовому виразі зріс на 17,1 %, а експорт збільшився на 11,8%. Експортоорієнтованість і імпортозалежність світової торгівлі круглим лісом у 2015 р. склала 3,5 %. У структурі світової заготівлі круглого лісу в 2015 р. хвойні ліси займають 33,4 %, а листяні – 66,6 %, а за видами: діловий круглий ліс становив 50,2 %, а паливна деревина – 49,8 %.

- світовий експорт ділового круглого лісу за 2010–2015 рр. зріс у грошовому виразі на 11,7 %, а в натуральному – на 16,3 % при зменшенні експортної ціни на 4,1 %, а світовий імпорт у грошовому виразі зріс на 17,2 %, а в натуральному – на 12,3 % при зростанні імпортної ціни на 3,7 %. Експортоорієнтованість і імпортозалежність світової торгівлі діловим круглим лісом у 2015 р. становила відповідно 6,6 % та 6,7 %.

- найбільшою країною-виробником (заготівельником) і споживачем ділового круглого лісу в світі у 2015 р. є США – 19,9 % (від загального світового обсягу заготівлі) та 19,4 % (від загального світового споживання), лідером експорту ділового круглого лісу є Росія – 15,9 % (від загального світового експорту), а імпорту – Китай – 36,6 % (від загального світового імпорту).

Дослідження тенденцій світового виробництва пиломатеріалів з круглого ділового лісу за період 2010–2015 рр. показало:

- світове виробництво пиломатеріалів з круглого ділового лісу за період 2010–2015 рр. збільшилося на 20,4 %. Світовий експорт пиломатеріалів за 2010–2015 рр. зріс у грошовому виразі на 14,0 %, а в натуральному – на 20,2 % при зменшенні експортної ціни на 5,3 %, а світовий імпорт у грошовому виразі зріс на 17,8 %, а в натуральному – на 20,7% при зниженні імпортної ціни на 2,5 %. Експортоорієнтованість і імпортозалежність світової торгівлі діловим круглим лісом у 2015 р. становила відповідно 29,7 % та 29,2%.

- найбільшою країною-виробником пиломатеріалів у світі в 2015 р. є США – 17,0 % (від загального світового обсягу виробництва), головним експортером пиломатеріалів є Канада – 22,9 % (від загального світового експорту), а імпорту – Китай – 21,0 % (від загального світового імпорту), який є і найбільшим споживачем пиломатеріалів у світі (22,6 % від загального

світового споживання).

Світове виробництво деревної маси, целюлози та рекуперованого паперу за 2010–2015 рр. збільшилося на 4,8 %, експорт – на 10,2 %, а імпорт – на 14,9 %. Експортоорієнтованість та імпортозалежність світової торгівлі деревною масою, целюлозою та рекуперованим папером у 2015 р. становила 23,3 %.

Виробництво паперу та картону в світі у 2010–2015 рр. збільшилося на 3,5 %; експорт у грошовому виразі зменшився на 7,4 %, а у натуральному – збільшився на 0,8 % при зменшенні експортної ціни на 8,1 %; імпорт у грошовому виразі зменшився на 10,8 %, а в натуральному виразі – на 2,8 % при зменшенні імпортної ціни на 8,2 %. Експортоорієнтованість світової торгівлі папером і картоном у 2015 р. становила 27,2 %, а імпортозалежність – 26,3 %.

Встановлено, що світове виробництво меблів за 2010–2015 рр. збільшилося на 5,6 %, експорт – на 14,5 %, а імпорт – на 13,9 %. Найбільшою країною-експортером меблів у світі в 2015 р. є Китай – 60633 млн дол. (36,1 % від загального світового експорту), а країною-імпортером – США – 49237 млн дол. (29,7 % від загального світового імпорту).

Визначено, що найбільші темпи зростання світового експорту у 2010–2015 рр. спостерігалися при торгівлі у вартісному виразі деревним вугіллям – на 60,4 % і тріскою та стружкою – на 19,8 %. Водночас зменшився експорт деревних відходів у вартісному та натуральному виразах на 68,3 % і 49,9 % відповідно.

Здійснено порівняльний аналіз лісопромислового комплексу України та Польщі і встановлено:

- за обсягом заготівлі круглого лісу Польща у 2015 р. майже в 2,3 рази випереджала Україну, а за обсягом експорту круглого лісу у 2015 р., навпаки, Україна випереджала Польщу в грошовому виразі майже в 1,5 рази, а в натуральному – у 2 рази;

- за обсягом імпорту круглого лісу у 2015 р. Польща випереджала Україну в грошовому виразі майже в 90 раз, а у натуральному – в 185 разів;

- у Польщі значно більше за питомою вагою заготовлюється ділового круглого лісу – 87,5 %, аніж в Україні – 44,5 %. Експортоорієнтованість України з торгівлі діловим круглим лісом у 6 разів більша, ніж у Польщі, а імпортозалежність менша у 24 рази;

- в Польщі у структурі заготівлі ділового круглого лісу за видами в 2015 р. найбільшу питому вагу має балансова деревина (51,3 %), а в Україні – пиловник і фанерний кряж (86,4 %);

- за обсягом виробництва пиломатеріалів Польща в 2015 р. у 2,5 рази випереджає Україну, а за обсягом експорту пиломатеріалів, навпаки, Україна

випереджала Польщу у грошовому виразі в 1,4 разу і в натуральному – в 2 рази. Україна значно відстає від Польщі за обсягом виробництва фанери, стружкових і деревоволокнистих плит;

- в Україні обсяги виробництва деревної маси, целюлози та рекуперованого паперу у 25,6 разу менше, ніж у Польщі. У Польщі за 2010–2015 рр. зросли обсяги виробництва цієї продукції на 32,6 %, а в Україні знизилися на 56,4%;

- за обсягом виробництва паперу та картону Польща в 4 рази перевищувала Україну;

- обсяги виробництва меблів у Польщі в 2015 р. у 24,9 разу більше, ніж в Україні. За обсягом експорту меблів Польща у 2015 р. випереджала Україну в 25,1 разу, а імпорту – у 2,6 разу. Внутрішній ринок меблів України в 2015 р. у 12 разів більше, ніж у Польщі. Експортоорієнтованість виробництва меблів у Польщі та Україні знаходиться майже на одному рівні – 73,7 % і 73,2 % відповідно, а імпортозалежність внутрішнього українського ринку меблів набагато переважає польську – 57,0 % і 12,2 % відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Показники виробництва й експортно-імпортних операцій з меблями в Польщі та Україні у 2015 р., млн дол.

Показник	Польща	Україна	Польща до України, рази
Обсяг виробництва	11965	480,5	24,9
Експорт	8820	351,7	25,1
Імпорт	437	170,6	2,6
Ємність внутрішнього ринку	3582	299,4	12,0
Експортоорієнтованість, %	73,7	73,2	–
Імпортозалежність, %	12,2	57,0	–

Ґрунтуючись на класифікації рівнів виробничо-технологічних переділів ЛПК запропоновано методичні положення з оцінки прогресивності структури лісопромислового комплексу України та країн світу.

Інтегральний показник оцінки прогресивності структури ЛПК країни сформовано за видами економічної діяльності ЛПК: лісове господарство та лісозаготівля; виробництво деревини та виробів з деревини; виробництво паперу та паперової продукції; виробництво меблів, за кожним з яких встановлено коефіцієнт прогресивності:

$$I_{пс_j} = \sum_{z=1}^4 \gamma_z dV_{zj}, \quad (1)$$

де $I_{пс_j}$ – інтегральний показник оцінки прогресивності структури виробництва ЛПК j -ї країни;

γ_z – коефіцієнт прогресивності z -го виду економічної діяльності ЛПК країни;

dV_{zj} – питома вага виробництва продукції z -м видом економічної діяльності ЛПК у загальному обсязі виробництва продукції ЛПК j -ї країни;

4 – кількість видів економічної діяльності, які входять до складу ЛПК країни.

Коефіцієнти прогресивності видів економічної діяльності ЛПК країни встановлено виходячи з віднесення їх до того чи іншого виробничо-технологічного переділу згідно з «золотим правилом» перетину: лісове господарство та лісозаготівля – 0,1; виробництво деревини та виробів з деревини – 0,2; виробництво паперу та паперової продукції – 0,35; виробництво меблів – 0,35.

На рис. 5 наведено діаграму розподілу України та країн світу за інтегральним показником прогресивності структури ЛПК.

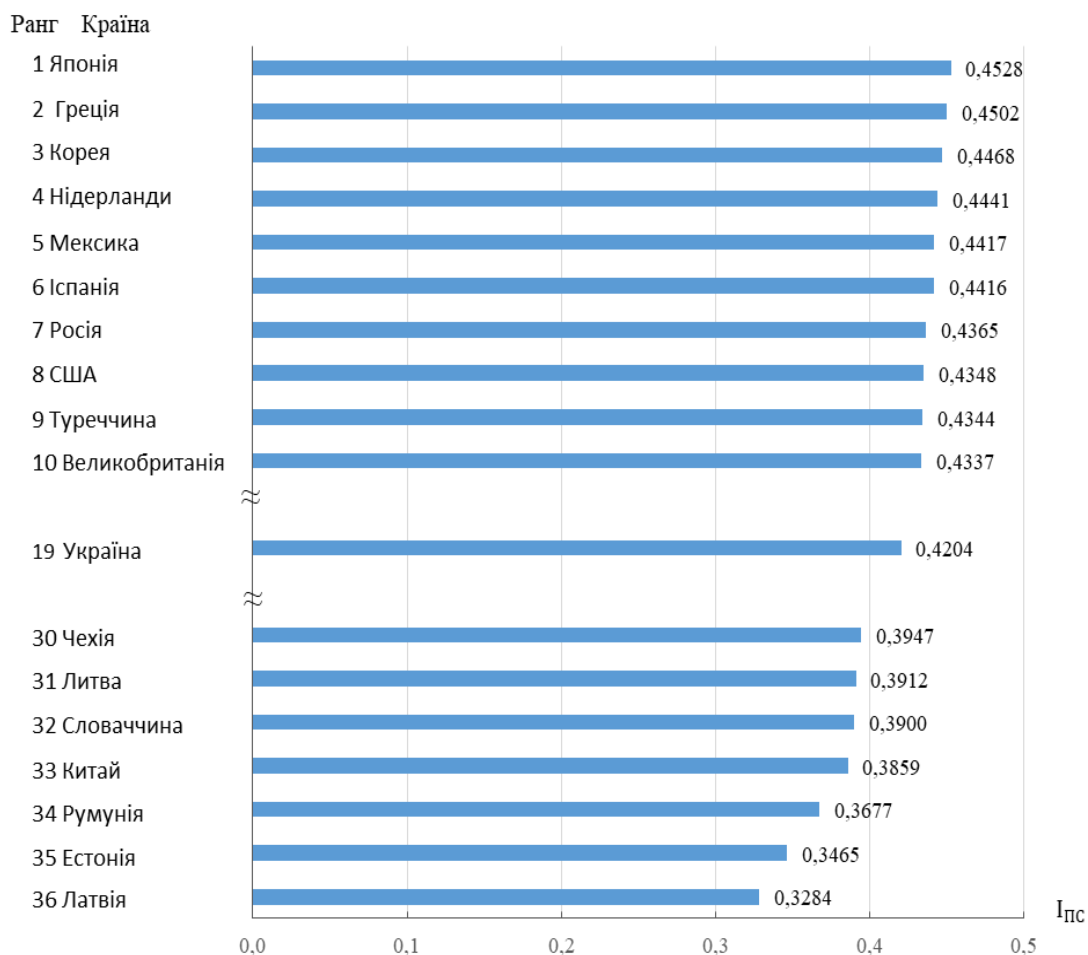

Рис. 5. Діаграма розподілу України та країн світу за інтегральним показником прогресивності структури ЛПК

Найбільш прогресивну структуру ЛПК серед 36 країн світу мають такі країни: Японія, Греція, Корея, Нідерланди. Значення інтегрального показника

прогресивності структури виробництва ЛПК України у 2014 р. склало 0,42 (19-те місце серед 36 країн світу).

У третьому розділі – **«Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності обробної промисловості ЛПК України та країн світу»** – узагальнено теоретичні погляди на конкурентоспроможність економічних систем різного ієрархічного рівня; наведено діючі підходи до оцінки конкурентоспроможності видів економічної діяльності; запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості лісопромислового комплексу України та країн світу.

Досліджено теоретичні погляди на конкурентоспроможність економічних систем різного ієрархічного рівня. Розкрито особливості формування поняття «конкурентоспроможність» щодо таких об'єктів його носіїв, як: товар, підприємство, галузь, промисловий комплекс.

Визначено, що поняття «конкурентоспроможність промислового комплексу» є складовою багаторівневої економічної категорії «конкурентоспроможність» і набуває сенсу лише за умови наявності на ринку конкуруючих суб'єктів. Уточнено сутність поняття «конкурентоспроможність лісового промислового комплексу», яке характеризує ефективність виробництва лісової продукції і залежність його від імпорту проміжної продукції, що дає можливість побудувати систему оцінки конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості ЛПК країни.

Конкурентоспроможність промислового комплексу формує конкурентоспроможність національної економіки та визначається рівнем конкурентоспроможності галузей та підприємств, які її утворюють, вона є відображенням характеру галузевої конкуренції на національному та міжнародному ринках. Узагальнено зовнішні та внутрішні фактори, що справляють вплив на конкурентоспроможність ЛПК України.

Наведено діючі підходи до оцінки конкурентоспроможності видів економічної діяльності ЛПК, визначено їх переваги та недоліки. На основі аналізу наявних методичних підходів зроблено висновок, що найбільш комплексною є оцінка конкурентоспроможності галузей або секторів промислового комплексу із використанням інтегрального показника.

Доведено доцільність при формуванні стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК країни здійснювати оцінку конкурентоспроможності виробництва видів економічної діяльності ЛПК, як: виробництво деревини та виробів з деревини; виробництво паперу та паперових виробів; виробництво меблів.

Розроблено когнітивну карту дослідження конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості ЛПК країни, яка передбачає оцінювання за такими параметрами конкурентоспроможності, як: рівень валової доданої вартості виробництва; матеріалоємність виробництва; енергоємність

виробництва та імпортозалежність внутрішнього ринку, що дозволяє визначити як інтегровану кількісну характеристику досліджуваного явища, так і його складових з метою ідентифікації наявних проблем.

Інтегральну оцінку конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості країни (ЛПК) ЛПК пропонується здійснювати за допомогою формули (2):

$$I_{\text{ЛПК}} = \sum_{z=1}^3 a_z K_{zj}, \quad (2)$$

де a_z – коефіцієнт варіації комплексного показника оцінки конкурентоспроможності виробництва z -го виду економічної діяльності обробної промисловості ЛПК країни;

3 – кількість видів економічної діяльності обробної промисловості країни ЛПК;

K_{zj} – комплексний показник оцінки конкурентоспроможності виробництва z -го виду економічної діяльності обробної промисловості ЛПК j -ї країни, що розраховується за формулою (3):

$$K_{zj} = \sum_{l=1}^4 \beta_{lz} X_{lzj}, \quad (3)$$

де β_{lz} – коефіцієнт варіації l -го часткового показника оцінки конкурентоспроможності виробництва z -го виду економічної діяльності обробної промисловості ЛПК країни;

X_{lzj} – l -й частковий показник оцінки конкурентоспроможності виробництва z -го виду економічної діяльності обробної промисловості ЛПК j -ї країни;

4 – кількість часткових показників оцінки конкурентоспроможності виробництва окремих видів економічної діяльності обробної промисловості ЛПК країни.

На рис. 6 наведено діаграму розподілу України та країн світу за інтегральним показником оцінки конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості ЛПК у цілому.

Визначено, що до країн-лідерів за рівнем конкурентоспроможності виробництва продукції ЛПК увійшли: Бразилія (0,8362), США (0,7731), Китай (0,7656). Україна, зі значенням інтегрального показника оцінки конкурентоспроможності виробництва деревини та виробів з деревини – 0,39, посіла 33-тє місце серед досліджуваних 36 країн світу. До групи країн світу з низьким рівнем інтегрального показника оцінки конкурентоспроможності виробництва деревини та виробів з деревини, окрім України, увійшли такі країни, як: Словенія (0,55), Греція (0,52), Угорщина (0,44), Ірландія (0,33), Бельгія (0,27), Болгарія (0,27).

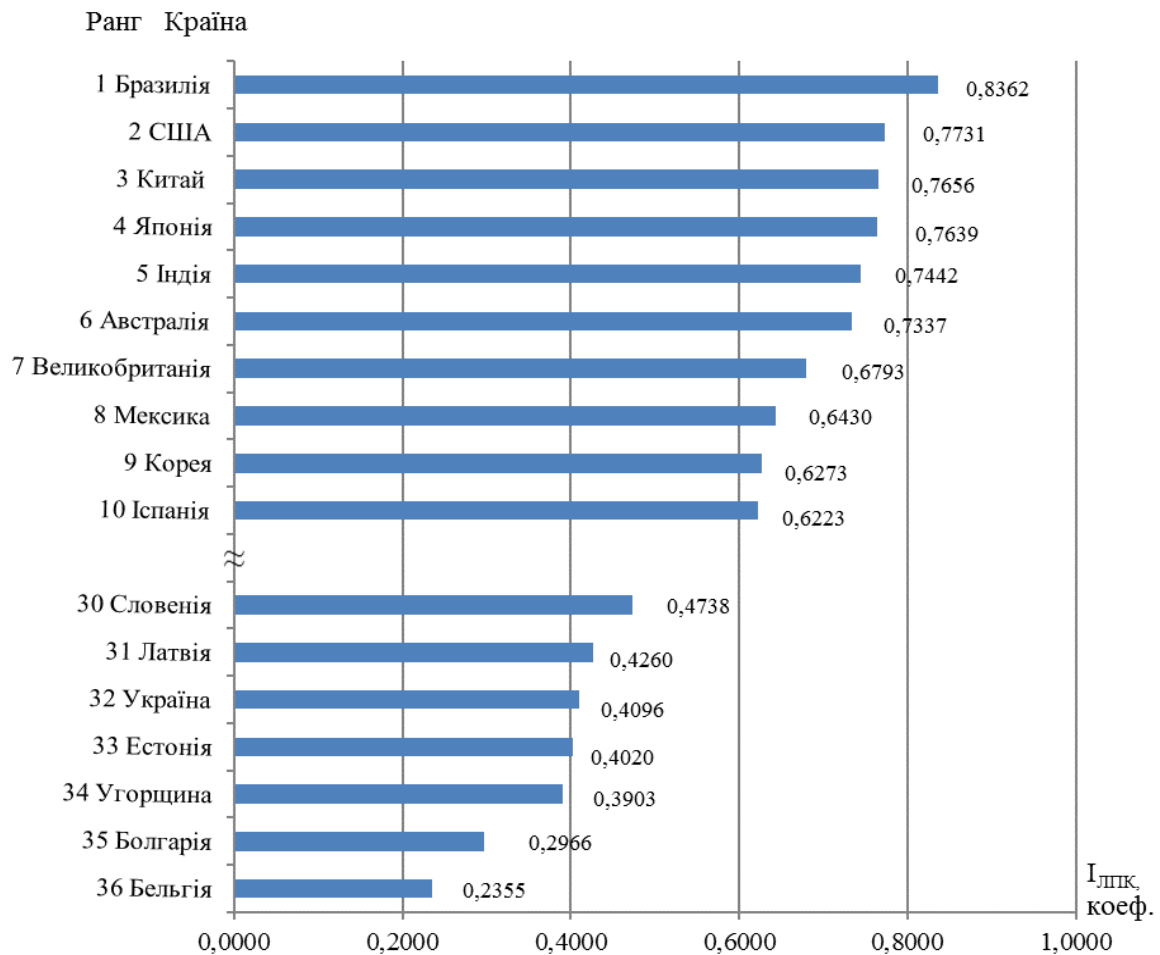

Рис. 6. Діаграма розподілу України та країн світу за інтегральним показником оцінки конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості ЛПК у цілому

У роботі з використанням кластерного аналізу (k -середніх) було здійснено класифікацію країн світу, включаючи Україну, за значенням інтегральних показників оцінки конкурентоспроможності виробництва окремих видів економічної діяльності ЛПК обробної промисловості.

До першого кластера, який характеризується високим рівнем конкурентоспроможності виробництва окремих видів економічної діяльності ЛПК, увійшли дев'ять країн світу, зокрема: Австралія, Бразилія, Великобританія, Індія, Китай, Мексика, Росія, США, Японія. До другого кластера, який характеризується середнім рівнем конкурентоспроможності виробництва окремих видів економічної діяльності ЛПК, потрапила 21 країна: Австрія, Греція, Данія, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Корея, Литва та ін. До третього кластера, який є найбільш малочисленим і характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності виробництва окремих видів економічної діяльності ЛПК, увійшли шість країн світу, а саме: Бельгія, Болгарія, Естонія, Латвія, Угорщина й Україна.

Аналогічна ситуація спостерігається і з конкурентоспроможністю окремих видів економічної діяльності обробної промисловості ЛПК України. Кластеризація досліджуваних країн показала, що Україна стабільно потрапляла до кластерів, що характеризуються низькими значеннями часткових показників оцінки конкурентоспроможності країн світу для таких видів економічної діяльності, як: оброблення деревини, виробництво паперу та паперових виробів, виробництво меблів.

У четвертому розділі – **«Теоретичні основи формування стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України»** – узагальнено форсайт-прогнози розвитку світового ЛПК і в окремих країнах світу, розроблено концептуальні положення формування стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України; обґрунтовано стратегічні пріоритети розвитку ЛПК України; здійснено моделювання сценаріїв розвитку ЛПК України.

У роботі узагальнено форсайт-прогнози розвитку світового лісопромислового комплексу таких світових організацій, як: Продовольчої та сільськогосподарської організації при ООН (ФАО), Європейської Комісії в рамках Технологічної платформи та країн світу: Фінляндії, Німеччини, Канади, Швеції, Ірландії та країн колишнього СРСР. Систематизація форсайт-прогнозів дозволила визначити основні тенденції розвитку світового ЛПК і України: забезпечення екологічної безпеки; покращення забезпечення деревиною; зниження вирубки природних лісів; підвищення продуктивності та якості деревини; модернізація виробництва; впровадження інновацій; сприяння ефективному використанню ресурсів; поліпшення енергоефективності та збільшення обсягів виробництва продуктів з високою доданою вартістю з різким скороченням впливу на навколишнє середовище; збільшення зайнятості; збільшення виробництва зеленої електроенергії та біопалива.

Встановлено, що однією з важливих складових стратегії розвитку будь-якої галузі економіки країни є визначення пріоритетних напрямків розвитку тієї чи іншої сфери діяльності суб'єктів господарювання. Ґрунтуючись на результатах аналізу стану та тенденцій розвитку світового та вітчизняного ЛПК, форсайт-прогнозах розвитку світового ЛПК та окремих країн світу, у роботі запропоновано модель чинників ефективності ЛПК України, яка включає елементи: запаси сировини, масштабність ЛПК, значущість ЛПК, прогресивність структури ЛПК, конкурентоспроможність виробництва ЛПК.

У роботі запропоновано концепцію формування стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України, яка складається з таких положень:

- масштабність виробництва продукції та ефективність використання лісових ресурсів ЛПК країни залежить від комплексного розвитку його ВЕД з урахуванням їх виробничо-технологічних зв'язків;

- наявність власних запасів лісових ресурсів, у разі їх ефективного використання, може бути фактором масштабності виробництва продукції ЛПК;
- ефективність використання лісових ресурсів в країні залежить від прогресивності структури виробництва продукції ЛПК, яка визначається її місцем в ланцюжку добавленої вартості, ємністю внутрішнього ринку і кон'юнктурою на відповідних зовнішніх ринках;
- конкурентоспроможність виробництва ЛПК впливає на масштабність виробництва лісової продукції і ефективність використання лісових ресурсів;
- лісистість території залежить від кліматично-ґрунтових умов і ефективності державної політики по забезпеченню її оптимальності;
- площа лісів у країні залежить від площі території і визначає її лісистість;
- запаси деревостану в лісах країни залежать від площі лісів, питомої ваги незайманих із них і ефективності догляду за лісами;
- загальний обсяг заготівлі деревини в лісах країни визначається їх площею, запасами деревостану, попитом населення на лісову продукцію і ефективністю організації самої заготівлі;
- обсяг заготівлі ділової деревини в лісах країни залежить від попиту населення на кінцеву продукцію ЛПК і ефективності державної політики по боротьбі з незаконними вирубками й обліком первинних лісових ресурсів.

Розроблено когнітивну карту дослідження ефективності використання лісових ресурсів ЛПК в Україні та країнах світу, яка передбачає оцінювання обсягів виробництва лісового господарства та лісозаготівлі, деревини та виробів з деревини, паперу та паперових виробів, меблів і їх питомої ваги в загальному обсязі виробництва ЛПК країни.

У роботі запропоновано структурно-логічну модель вибору стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України, яка поєднує когнітивні карти дослідження стану лісового господарства і лісозаготівлі, конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості ЛПК та ефективності використання лісових ресурсів ЛПК в Україні та країнах світу (рис. 7).

У процесі аналізу ефективності використання лісових ресурсів ЛПК в Україні та країнах світу встановлено, що за показником відношення обсягу лісопромислової продукції до обсягу вивезеної ділової деревини в 2015 р. – 681,3 дол. / куб. м Україна посіла 32-ге місце серед 36 країн світу, що свідчить про неефективне використання лісових ресурсів.

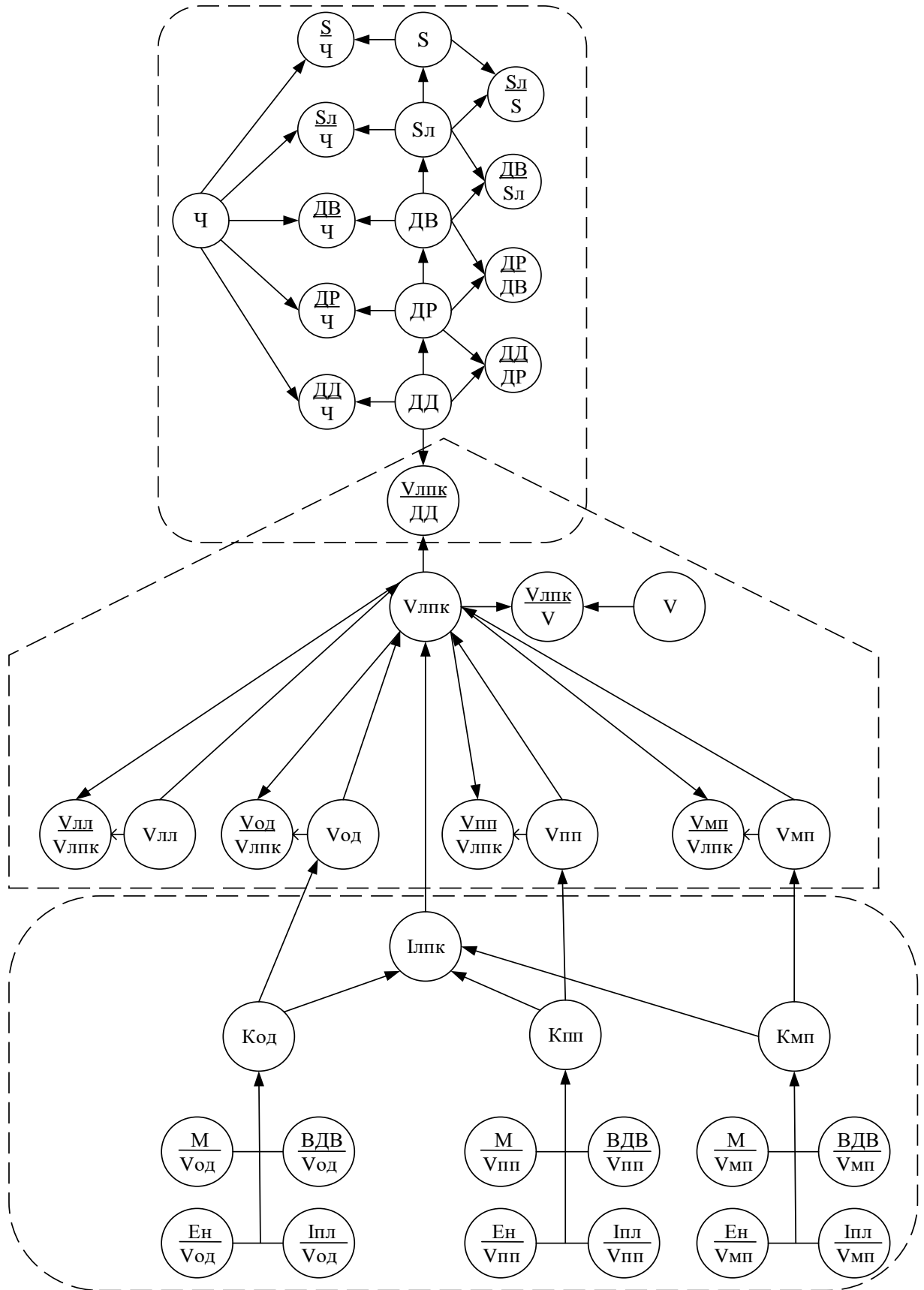

Рис. 7. Структурно-логічна модель вибору стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України, де: ДР – загальний обсяг вивозу деревини; ДР/ДВ – відношення загального вивезення деревини до запасів деревостану;

ДР/Ч – загальне вивезення деревини на одного жителя; ДД – обсяг вивозу ділової деревини; ДД/ДР – відношення ділової деревини до загального вивезення деревини; ДД/Ч – вивезення ділової деревини на одного жителя;

Vлпк – обсяг випуску продукції ЛПК; Vлл, Vод, Vпп, Vмп – обсяги виробництва: лісового господарства та лісозаготівлі, деревини та виробів з деревини, паперу та паперових виробів, меблів; Ілпк – інтегральний показник конкурентоспроможності виробництва ЛПК, Код, Кпп, Кмп – комплексні показники оцінки конкурентоспроможності виробництва деревини та виробів з деревини, виробництва паперу та паперових виробів, виробництва меблів; ВДВ/V – рівень валової доданої вартості виду економічної діяльності ЛПК; М/V – матеріалоємність виробництва, Ен/V – енергоємність виробництва; Іпп/V – імпортозалежність проміжного виробництва.

У роботі здійснено позиціонування України та країн світу із застосуванням матричного підходу у площині координат факторів, що впливають на ефективність використання лісових ресурсів: масштаб виробництва продукції ЛПК; значущість ЛПК у промисловому виробництві країни; обсяги запасів деревини в країні; прогресивність виробництва ЛПК; рівень конкурентоспроможності виробництва ЛПК і відношення обсягів виробництва продукції ЛПК до обсягів вивезення ділової деревини.

За результатами проведеного кореляційного аналізу визначено, що на ефективність використання лісових ресурсів у країнах світу найбільший вплив справляє: прогресивність структури ЛПК, рівень конкурентоспроможності виробництва ЛПК і масштаби виробництва ЛПК в країні.

Проведений аналіз впливу факторів на ефективність використання лісових ресурсів дозволив визначити, що пріоритетними напрямками для розвитку ЛПК України є: покращення прогресивності структури виробництва продукції; збільшення конкурентоспроможності виробництва продукції; збільшення масштабів виробництва продукції.

Встановлено, що для прогресивного структурного зрушення в секторах ЛПК України, в першу чергу, потрібно збільшити виробництво й експорт лісової продукції з найбільшою доданою вартістю – меблів і паперово-картонної продукції, і зменшити експорт ділового круглого лісу, паливної деревини та пиломатеріалів.

У роботі доведено доцільність застосування сценарного моделювання для обґрунтування стратегічних напрямів розвитку ЛПК. Сформовано три можливих сценарії розвитку ЛПК України: організаційно-правовий, імпортозаміщення та експортної орієнтації.

Сценарій 1 «Організаційно-правовий» є короткостроковим, який розрахований на період до 2020 р. і передбачає такі основні заходи:

1. Виведення ринку лісової продукції країни із «тіні» в офіційний сектор шляхом впровадження системи відстеження походження деревини (FLEG).

2. Недопущення пересортиці необробленого круглого лісу за рахунок впровадження відповідних європейських стандартів.

3. Посилення лісового законодавства щодо запобігання незаконним вирубкам.

4. Покращення системи інвентаризації лісів.

Сценарій 2 «Імпортозаміщення» є середньостроковим, який розрахований на період до 2025 р. і передбачає такі основні заходи:

1. Заборону експорту необробленого круглого лісу.

2. Впровадження стимулів на імпортозаміщення на внутрішньому ринку лісової продукції з високою доданою вартістю.

3. Модернізацію потужностей з випуску лісової продукції з високою доданою вартістю.

Сценарій 3 «Експортної орієнтації» є довгостроковим, який розрахований на період до 2030 р. і передбачає такі основні заходи:

1. Впровадження інструментарію, спрямованого на підтримку збільшення експорту лісової продукції з високою доданою вартістю.

2. Побудову нових потужностей з випуску лісової продукції з високою доданою вартістю, яка спрямовується на експорт.

У табл. 2 наведено порівняльну оцінку сценаріїв розвитку ЛПК України у 2020–2030 рр.

Таблиця 2

**Порівняльна оцінка сценаріїв розвитку ЛПК України
у 2020–2030 рр., млн дол.**

Сценарії	Обсяг випуску		Експорт		Імпорт		Ємність ринку		Експорто-орієнтованість, %		Імпорто-залежність, %	
	2015 р.	2020 р.	2015 р.	2020 р.	2015 р.	2020 р.	2015 р.	2020 р.	2015 р.	2020 р.	2015 р.	2020 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Сценарій 1 «Організаційно-правовий» (коротко-строковий)	3320,1	4959,3	1396,3	1957,0	1103,8	1103,8	3047,6	4402,1	42,1	39,5	36,2	25,1
Сценарій 2 «Імпортозаміщення» (середньостроковий)	2020 р.	2025 р.	2020 р.	2025 р.	2020 р.	2025 р.	2020 р.	2025 р.	2020 р.	2025 р.	2020 р.	2025 р.
	4960,4	6431,8	1881,7	1353,0	1473,2	64,5	4551,5	5143,3	37,9	21,0	32,4	1,3
Сценарій 3 «Експортної орієнтації» (довгостроковий)	2025 р.	2030 р.	2025 р.	2030 р.	2025 р.	2030 р.	2025 р.	2030 р.	2025 р.	2030 р.	2025 р.	2030 р.
	6431,8	7878,5	1353,0	2325,3	64,5	–	5143,3	5553,2	21,0	29,5	1,3	–

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Темп зміни 2030 р. до 2015 р., %	x	237,3	x	166,5	x	–	x	182,2	x	70,1	x	–

В результаті реалізації сценаріїв розвитку ЛПК України у 2020–2030 рр. обсяг виробництва продукції зросте на 4558,4 млн дол., або 237,3 %, експортна виручка збільшиться на 929 млн дол., або на 166,5 %, імпорт зменшиться на 1103,8 млн дол., а ємність внутрішнього ринку зросте на 2505,6 млн дол., або на 182,2 %. Для реалізації наведених вище сценаріїв розвитку ЛПК України в 2020–2030 рр. необхідно інвестувати в модернізацію та нове будівництво з випуску лісової продукції 3278,6 млн дол.

У п'ятому розділі – **«Організаційно-правове забезпечення ЛПК України»** – розглянуто діючу систему нормативно-правового забезпечення розвитку лісопромислового комплексу України і запропоновано підхід до її удосконалення; уточнено сутність поняття «лісова політика» і зміст її основних компонент для України; запропоновано методичний підхід до ідентифікації кластерів лісопромислового комплексу в регіонах України.

Розвиток будь-якої галузі економіки країн світу визначається наявністю повного та взаємопов'язаного нормативно-правового забезпечення. У роботі запропоновано такий перелік нормативно правових актів, які забезпечують розвиток будь-якої галузі економіки України: прийнята державна політика; законодавче забезпечення; концепція розвитку; стратегія розвитку; програми розвитку; проекти та заходи щодо розвитку.

Проведене дослідження свідчить, що в Україні відсутнє повне та взаємоузгоджене нормативно-правове забезпечення розвитку ЛПК України в цілому. Крім того, прийняті нормативно-правові акти: концепція, стратегія, програми розвитку ЛПК країни за строками розробки не узгоджені, що призвело до того, що в них наявні несумісні принципи, цілі і завдання. Водночас в Україні немає проголошеної державної лісової політики, під якою розуміється реалізація державних функцій з володіння, підтримки та нагляду за сталим розвитком (соціальним, екологічним, економічним) лісів на користь суспільства.

Головну ціль лісової політики України визначено як забезпечення економічного та соціального добробуту населення у сприятливому навколишньому середовищі його проживання, запропоновано головні принципи лісової політики, як то: невиснажливе використання лісів; стале ведення лісового господарства; забезпечення багатофункціонального використання лісів; збереження і збільшення лісового біорізноманіття; адаптація лісів до зміни клімату.

У роботі уточнено сутність поняття «лісова політика», під якою розуміється реалізація державних функцій з володіння, підтримки та нагляду за сталим розвитком (соціальним, екологічним, економічним) лісів на користь суспільства.

Встановлено, що однією із головних причин неефективного розвитку ЛПК в Україні є неузгодженість між його ВЕД, яку можна подолати шляхом створення кластерних структур.

У роботі запропоновано методичний підхід до ідентифікації діючих і перспективних кластерів ЛПК у регіонах України та визначення пріоритетних напрямів їх розвитку, який базується на системі матриць позиціонування регіонів країни в площині координат: масштабність і значущість ЛПК, обсяг вивезення деревини і лісистість території, відношення експорту ЛПК регіону до експорту ЛПК країни та загального експорту регіону (рис. 8).

Послідовність ідентифікації діючих і перспективних кластерів ЛПК у регіонах України та визначення пріоритетних напрямів їх розвитку включає 4 етапи.

На першому етапі було здійснено оцінки масштабності та значущості ЛПК регіонів країни та позиціонування регіонів країни у площині координат «Масштабність – значущість ЛПК». Як показало проведене дослідження, найкращу позицію за оцінкою «Масштабність – значущість» ЛПК в Україні у 2017 р. зайняли такі області: Івано-Франківська, Львівська, Волинська, Житомирська, Рівненська, Київська.

На другому етапі було оцінено обсяги вивозу деревини та лісистості територій регіонів України з подальшим їх позиціонуванням у матриці в координатах «Обсяг вивезення деревини – лісистість території». Високий рівень вивезення деревини та лісистості території було зазначено у таких областях: Київській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Волинській, Житомирській, Рівненській та Чернігівській.

На наступному етапі було оцінено експортний потенціал ЛПК регіонів і здійснено їх позиціонування у матриці у площині «Відношення експорту продукції обробної промисловості ЛПК регіону до обсягу експорту регіону та країни в цілому». До квадранта матриці з високим рівнем експортного потенціалу потрапили області: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Львівська, Рівненська та м. Київ.

На четвертому етапі запропонованого методичного підходу здійснено ідентифікацію діючих і перспективних кластерів ЛПК у регіонах країни та визначено напрями їх розвитку.

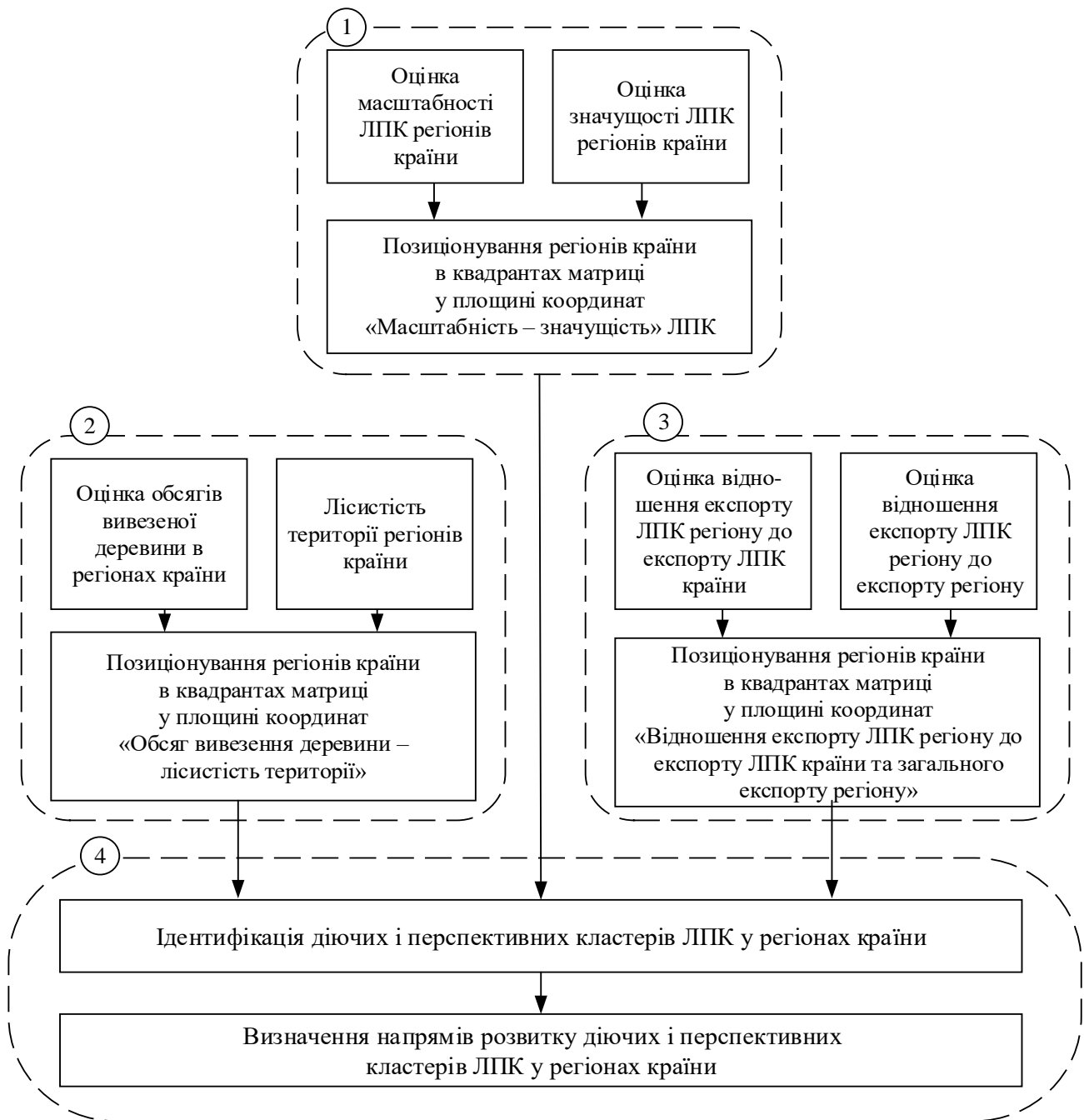

Рис. 8. Методичний підхід до ідентифікації діючих і перспективних кластерів ЛПК у регіонах України та визначення пріоритетних напрямів їх розвитку

Встановлено, що за наведеними вище критеріями найбільш перспективними в Україні є кластерні структури ЛПК, які фактично діють або можуть бути створені де-юре у всіх областях Карпат і Полісся, а також Київській області. В табл. 3 наведено узагальнюючу характеристику ЛПК регіонів України.

В табл. 4 наведено структуру обсягів виробництва продукції ЛПК по регіонах України за видами економічної діяльності.

Узагальнююча характеристика ЛПК регіонів України

Область	Лісистість території країни	Обсяг вивозу деревини	Обсяг випуску продукції ЛПК	Питома вага обсягу випуску ЛПК в загальному обсязі промислового виробництва	Питома вага експорту обробної промисловості ЛПК в експорті країни	Питома вага експорту обробної промисловості ЛПК в експорті регіону
Закарпатська	В	В	С	В	В	В
Івано-Франківська	В	В	В	В	В	В
Львівська	В	В	В	В	В	В
Чернівецька	В	С	С	В	С	С
Карпати	4В	3В-1С	2В-2С	4В	3В-1С	3В-1С
Волинська	В	В	В	В	В	В
Житомирська	В	В	В	В	В	В
Рівненська	В	В	В	В	В	В
Чернігівська	В	В	С	Н	С	С
Полісся	4В	4В	3В-1С	3В-1Н	3В-1С	3В-1С
Київська	В	В	В	В	В	В

В – високий, С – середній, Н – низький рівні

Структура обсягів виробництва продукції ЛПК по регіонах України за видами економічної діяльності у 2017 р.

Область	Обсяг виробництва ЛПК		Обсяг виробництва лісового господарства та лісозаготівлі		Обсяг виробництва деревини та виробів з деревини		Обсяг виробництва паперу та паперових виробів		Обсяг виробництва меблів	
	млн грн	ранг	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Закарпатська	3049,0	12	777,8	25,5	1684,3	55,2	48,6	1,6	538,3	17,7
Івано-Франківська	4658,7	9	843,8	18,1	2616,0	56,2	1049,1	22,5	149,8	3,2
Львівська	13685,8	1	1044,7	7,6	6570,1	48,0	3623,4	26,5	2447,6	17,9
Чернівецька	1189,9	19	509,9	42,8	342,8	28,8	55,4	4,7	281,8	23,7
Карпати	22583,4	–	3176,2	14,1	11213,2	49,6	4776,5	21,2	3417,5	15,1
Волинська	9960,5	3	901,0	9,1	4376,0	43,9	2233,7	22,4	2449,8	24,6
Житомирська	5385,2	7	1993,3	37,0	1624,7	30,1	1494,9	27,8	272,3	5,1
Рівненська	5902,0	6	1233,6	20,9	4329,4	73,4	339,0	5,7	–	–
Чернігівська	1736,2	15	914,8	52,7	768,0	44,2	–	–	53,4	3,1
Полісся	22983,9	–	5042,7	21,9	11098,1	48,3	4067,6	17,7	2775,5	12,1
Київська	10619,7	2	1039,9	9,8	1093,4	10,3	7490,4	70,5	996,0	9,4

Встановлено, що пріоритетними напрямками розвитку діючих і перспективних кластерів у відповідних областях України є такі ВЕД обробної промисловості ЛПК: виробництво паперу та паперових виробів – Закарпатська, Чернівецька, Рівненська і Чернігівська області; виробництво меблів – Івано-Франківська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська та Київська області.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано новий концептуальний підхід до формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України.

Проведене у роботі дослідження дозволило отримати низку взаємопов'язаних наукових і практичних результатів різного рівня: методологічного, теоретичного й емпіричного.

На *методологічному рівні* в роботі одержано такі наукові результати:

1. Розроблено структурно-логічну модель вибору стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України, яка забезпечує масштабність виробництва продукції ЛПК країни й ефективність використання лісових ресурсів і включає всі етапи проходження деревини від вирощування до заготівлі та переробки у готову продукцію з різною величиною валової доданої вартості.

2. Побудовано когнітивну карту дослідження стану лісового господарства лісозаготівлі в країнах світу, яка дає можливість запропонувати систему оцінки стану лісового господарства і лісозаготівлі країни та ґрунтується на когнітивних картах аналізу ланок ланцюжка доданої вартості – від вирощування до заготівлі лісових ресурсів.

3. Розроблено структурно-логічну схему аналізу видів економічної діяльності і груп лісових товарів ЛПК, яка дозволяє визначити тенденції розвитку заготівлі й експортно-імпортних операцій з лісовими товарами в країні та включає показники: обсяг заготівлі лісу; експорт; імпорт; обсяг внутрішнього споживання; експортоорієнтованість; імпортозалежність; співвідношення експорту й імпорту.

На *теоретичному рівні* в роботі одержано такі наукові результати:

1. Запропоновано концепцію формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України, яка включає низку взаємопов'язаних положень:

масштабність виробництва продукції та ефективність використання лісових ресурсів ЛПК країни залежить від комплексного розвитку його ВЕД з урахуванням їх виробничо-технологічних зв'язків;

наявність власних запасів лісових ресурсів, у разі їх ефективного використання, може бути фактором масштабності виробництва продукції ЛПК;

ефективність використання лісових ресурсів у країні залежить від прогресивності структури виробництва продукції ЛПК, яка визначається її місцем в ланцюжку доданої вартості, ємністю внутрішнього ринку та кон'юнктурою на відповідних зовнішніх ринках;

конкурентоспроможність виробництва ЛПК впливає на масштабність виробництва лісової продукції і ефективність використання лісових ресурсів;

лісистість території залежить від кліматично-ґрунтових умов і ефективності державної політики по забезпеченню її оптимальності;

площа лісів у країні залежить від площі території і визначає її лісистість;

запаси деревостану в лісах країни залежать від площі лісів, питомої ваги незайманих із них і ефективності догляду за лісами;

загальний обсяг заготівлі деревини в лісах країни визначається їх площею, запасами деревостану, попитом населення на лісову продукцію і ефективністю організації самої заготівлі;

обсяг заготівлі ділової деревини в лісах країни залежить від попиту населення на кінцеву продукцію ЛПК і ефективності державної політики по боротьбі з незаконними вирубками і обліком первинних лісових ресурсів.

2. Запропоновано методичний підхід до оцінки стану лісового господарства і лісозаготівлі України та країн світу, який складається з компонент: площа лісів, запаси деревостану, загальний обсяг вивезення деревини, обсяг вивезення ділової деревини та включає інтегральний, комплексні та часткові показники.

3. Розроблено методичні положення з оцінки прогресивності структури лісопромислового комплексу України та країн світу, що ґрунтуються на класифікації його виробничо-технологічних переділів за величиною валової доданої вартості, включаючи інтегральні та часткові показники.

4. Розроблено сценарії розвитку ЛПК України: організаційно-правовий, імпортозаміщення та експортної орієнтації, які носять короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий характер відповідно.

5. Розроблено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності виробництва продукції лісопромислового комплексу обробної промисловості країни в цілому і окремих його видів економічної діяльності (виробництво деревини та виробів з деревини; виробництво паперу та паперових виробів; виробництво меблів), що передбачає оцінювання за такими параметрами конкурентоспроможності, як: рівень валової доданої вартості виробництва; матеріалоємність виробництва; енергоємність виробництва та імпортозалежність внутрішнього ринку, що дозволяє визначити як інтегровану

кількісну характеристику досліджуваного явища, так і його складових з метою ідентифікації наявних проблем.

6. Запропоновано методичний підхід до ідентифікації діючих і перспективних кластерів ЛПК у регіонах України та визначення пріоритетних напрямів їх розвитку, який включає таку послідовність етапів: оцінка масштабності та значущості ЛПК регіонів країни та позиціонування регіонів країни у площині координат «Масштабність – значущість ЛПК»; оцінка обсягів вивозу деревини та лісистості територій регіонів України та їх позиціонування регіонів країни у площині координат «Обсяг вивезення деревини – лісистість території»; оцінка експортного потенціалу ЛПК регіонів і їх позиціонування у матриці у площині координат «Відношення експорту продукції обробної промисловості ЛПК регіону до обсягу експорту регіону та країни в цілому».

7. Уточнено сутність поняття «конкурентоспроможність лісового промислового комплексу», яке характеризує ефективність виробництва лісової продукції і залежність його від імпорту проміжної продукції.

8. Уточнено сутність поняття «лісова політика» в Україні, під якою розуміється реалізація державних функцій з володіння, підтримки та нагляду за сталим розвитком (соціальним, екологічним, економічним) лісів на користь суспільства.

9. Визначено головну ціль лісової політики в Україні – забезпечення економічного та соціального добробуту населення у сприятливому навколишньому середовищі його проживання і запропоновано головні принципи лісової політики в країні.

На *емпіричному рівні* у роботі одержано такі наукові результати:

1. Здійснено інтегральну оцінку стану лісового господарства і лісозаготівлі країн світу, за якою Україна посіла 31-ше місце серед досліджених 36 країн світу. За компонентами інтегрального показника Україна увійшла до групи країн з низьким рівнем лісового господарства та лісозаготівлі.

2. Проведене інтегральне оцінювання прогресивності структури виробництва ЛПК країн світу, яке показало, що Україна посіла 19-те місце серед досліджених 36 країн світу. За прогресивністю структури виробництва ЛПК Україна суттєво відстає від таких країн світу, як Японія, Греція, Корея, Нідерланди.

3. Здійснено інтегральну оцінку конкурентоспроможності виробництва видів економічної діяльності обробної промисловості ЛПК країн світу, за якою Україна посіла 33-тє місце серед досліджуваних 36 країн світу. Україна увійшла до групи країн світу з низьким рівнем конкурентоспроможності виробництва деревини та виробів з деревини. Кластеризація досліджуваних країн показала, що Україна стабільно потрапляла до кластерів, що характеризуються низькими значеннями часткових показників оцінки конкурентоспроможності країн світу

для таких видів економічної діяльності, як оброблення деревини, виробництво паперу та паперових виробів, виробництво меблів.

4. За допомогою проведеного кореляційного аналізу визначено, що на ефективність використання лісових ресурсів в країнах світу оказують найбільший вплив: прогресивність структури ЛПК, рівень конкурентоспроможності виробництва ЛПК і масштаби виробництва ЛПК країни.

5. Обґрунтовано, що в результаті реалізації сценаріїв розвитку ЛПК України організаційно-правового, імпортозаміщення та експортної орієнтації у 2020–2030 рр. обсяг виробництва продукції зросте на 4558,4 млн дол., або 237,3 %, експортна виручка збільшиться на 929 млн дол., або на 166,5 %, імпорт зменшиться на 1103,8 млн дол., а ємність внутрішнього ринку зросте на 2505,6 млн дол., або на 182,2 %.

6. Встановлено, що найбільш перспективними в Україні є кластерні структури ЛПК, які фактично діють або можуть бути створені де-юре у всіх областях Карпат і Полісся, а також Київській області. Пріоритетними напрямками розвитку діючих і перспективних кластерів у відповідних областях України є такі ВЕД обробної промисловості ЛПК: виробництво паперу та паперових виробів – Закарпатська, Чернівецька, Рівненська і Чернігівська області; виробництво меблів – Івано-Франківська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська та Київська області.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Ярошенко І. В. Стратегія розвитку лісопромислового комплексу України : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2018. 316 с.

Статті у наукових фахових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Ярошенко І. В. Шляхи подолання корупції в лісовій галузі України. *Економічний простір*. 2018. № 133. С. 111–120 (включено до: *Index Copernicus, Google Scholar та ін.*).

3. Губарева І. О. Ярошенко І. В. Державне регулювання екологізації лісопромислового комплексу України. *Економіка та підприємництво*. 2018. Вип. 40. С. 269–278 (включено до: *UIRICHS WEB; Research Bible (Японія); Google Scholar*).

Особистий внесок: виокремлено основні механізми державного регулювання екологізації ЛПК України.

4. Ярошенко І. В. Когнітивний підхід до моделювання розвитку ЛПК України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 1 (13).

С. 72–79 (включено до: *Index Copernicus, BASE (Bielefeld Academic Search Engine)*).

5. Губарєва І. О., Ярошенко І. В. Стратегічне управління економічною безпекою країни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 109–113 (включено до: *Index Copernicus*).

Особистий внесок: обґрунтовано перелік загроз економічній безпеці України та їх пріоритетність.

6. Кизим М. О., Ярошенко І. В. Інструменти лісової політики України. *Проблеми економіки*. 2018. № 2. С. 66–70 (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, ProQuest, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: наведено теоретичні аспекти формування лісової політики в Україні, уточнено класифікацію інструментів лісової політики.

7. Ярошенко І. В. Формування лісової політики України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 229–233 (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, Google Scholar та ін.*).

8. Ярошенко І. В., Губарєва І. О. Теоретичні підходи до оцінки конкурентоспроможності галузі. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 20. С. 9–14 (включено до: *Index Copernicus, Indexed in the ICI Journal Master List*).

Особистий внесок: запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності галузі промисловості.

9. Ярошенко І. В. Методи та принципи регулювання розвитку лісопромислового комплексу України. *Моделювання регіональної економіки*. 2017. № 2 (30). С. 361–368 (включено до: *Index Copernicus*).

10. Ярошенко І. В. Напрями вдосконалення організації державного управління лісопромисловим комплексом України. *Моделювання регіональної економіки*. 2017. № 1 (29). С. 31–39 (включено до: *Index Copernicus*).

11. Хаустова В. Є., Крамарев Г. В., Ярошенко І. В. Теоретичні засади структурних зрушень в економіці. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 24–37 (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: розглянуто генезис наукових напрямків дослідження структури економіки, досліджено динаміку змін у промисловому секторі при структурних зрушеннях.

12. Ярошенко І. В., Ярошенко І. В., Семігуліна І. Б. Динаміка соціально-економічного розвитку України та її регіонів у реальному секторі економіки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 111–118 (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: оцінена динаміка розвитку реального сектора економіки України

13. Ярошенко І.В. Стан і тенденції розвитку лісопромислового комплексу України. *Моделювання регіональної економіки*. 2016. № 2. С. 323–335 (включено до: *Index Copernicus*).

14. Ярошенко І. В. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «стратегія розвитку промислового комплексу». *Моделювання регіональної економіки*. 2016. № 1. С. 279–290 (включено до: *Index Copernicus*).

15. Исаева Н. И., Ярошенко И. В. Условия формирования долгосрочных стратегий социально-экономического развития страны *Проблемы экономики*. 2015. № 4. С. 108–113 (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, ProQuest, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: наведено методологію формування системи прогнозних документів як основи стратегічного планування, наведено досвід ЄС у формуванні далекострогового прогнозу «Бачення-2050».

16. Ярошенко І. В., Костяна О. В. Економічна криза 2014 р. в Україні та антикризова податкова політика. *Бізнес Інформ*. 2014. №10. С. 318–323. (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: визначено основні тенденції розвитку кризових явищ, що мали місце в різних сегментах української економіки.

17. Колбасін Є. С., Остапенко А. В., Ярошенко І. В. Аналіз світового ринку автобусобудування. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 28–39 (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, ProQuest, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: досліджено вплив світової фінансової кризи на розвиток промисловості в країнах ЄС та Україні.

18. Доровський О. В., Ярошенко І. В. Порівняльна характеристика фармацевтичних ринків країн ЄС і СНД. *Бізнес Інформ*. 2014. № 12. С. 47–61 (включено до: *Index Copernicus, Ulrichsweb, DOAJ, REPEC, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: визначено фактори впливу на розвиток галузі.

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

19. Ярошенко І. В. Формування стратегії розвитку ЛПК України. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2018. № 1. С. 89–94.

20. Ярошенко І. В., Губарева І. О. Використання форсайту для прогнозування тенденцій розвитку світового ринку нафти. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2018. № 2. С. 85–92.

Особистий внесок: узагальнено підходи до визначення сутності поняття «форсайт», наведено характерні риси та відмінності форсайту від інших інструментів проектування майбутнього.

21. Ярошенко І. В. Нормативно-правове забезпечення розвитку лісопромислового комплексу України. *Вісник Сумського національного*

аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2018. Вип. 4. С. 121–125.

22. Губарєва І. О. Ярошенко І. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки ЛПК України. *Фінансові дослідження*. 2018. № 1 (4). URL: <http://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=contextview&l=ua&id=14>

Особистий внесок: розроблено організаційний підхід до забезпечення фінансово-економічної безпеки лісопромислового комплексу України, уточнено перелік загроз фінансово-економічній безпеці ЛПК України.

23. Ярошенко І. В. Оцінка стану світового лісопромислового комплексу. *Управління розвитком*. 2018. № 1. С. 114–119.

Праці апробаційного характеру:

24. Ярошенко І. В. Вибір стратегії розвитку лісопромислового комплексу України // Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. : в 2 т. Т. 1 (Дніпро, 26–27 квіт. 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 363–364. URL: <http://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=contextview&l=ua&id=14>

25. Ярошенко І. В. Напрями удосконалення лісової політики України // Сучасні тенденції розвитку світової економіки : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18 трав. 2018 р.). Харків : ХНАДУ, 2018. С. 308.

26. Ярошенко І. В., Ярошенко І. В. Значення системи прогнозування в національній економіці України // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 16–17 листоп. 2017 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2017. С. 20–27.

АНОТАЦІЯ

Ярошенко І. В. Теоретико-методологічні аспекти формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. – Харків, 2019.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічного забезпечення формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України.

У дисертації запропоновано концепцію формування стратегічних пріоритетів розвитку лісопромислового комплексу України, яка включає низку взаємопов'язаних положень, котрі характеризують чинники масштабності виробництва лісової продукції і ефективність використання лісових ресурсів і

дозволяють визначати напрями розвитку. Розроблено структурно-логічну модель вибору стратегічних пріоритетів розвитку ЛПК України, яка включає всі етапи проходження деревини від вирощування до заготівлі та переробки у готову продукцію з різною величиною валової доданої вартості і ґрунтується на положеннях вищенаведеної концепції, що забезпечує масштабність виробництва продукції ЛПК країни і ефективність використання лісових ресурсів. У роботі запропоновано методичний підхід до оцінки стану лісового господарства і лісозаготівлі в Україні та країнах світу, який складається з компонент: площа лісів, запаси деревостану, загальний обсяг вивезення деревини, обсяг вивезення ділової деревини і включає інтегральний, комплексний та часткові показники, що дозволяє визначити шляхи нарощування лісових ресурсів у країні. Розроблено методичні положення з оцінки прогресивності структури ЛПК України та країн світу, що ґрунтуються на класифікації його виробничо-технологічних переділів за величиною валової доданої вартості та включають інтегральні та часткові показники, що дозволяє визначити напрями прогресивних структурних зрушень у ЛПК країни. Розроблено три сценарії розвитку ЛПК України: організаційно-правовий, імпортозаміщення та експортної орієнтації, які носять короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий характер відповідно і включають низку заходів, які забезпечують їх реалізацію. У дисертаційній роботі розроблено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності виробництва обробної промисловості ЛПК в Україні та країнах світу в цілому і окремих ВЕД, який враховує ефективність виробництва продукції (рівень валової доданої вартості, матеріалоемності, енергоємності) і залежність проміжного виробництва від імпорту, що дає можливість визначити напрями модернізації виробництва. Запропоновано методичний підхід до ідентифікації діючих і перспективних кластерів ЛПК у регіонах України та визначення пріоритетних напрямків їх розвитку, який базується на системі матриць позиціонування регіонів країни в площині координат: масштабність і значущість ЛПК, обсяг вивезення деревини і лісистість території, відношення експорту продукції ЛПК регіону до експорту продукції ЛПК країни та загального експорту з регіону, а також порівняльній оцінці прогресивності структури ЛПК у регіонах, що дає можливість визначити регіони України, в яких ефективно створювати кластери ЛПК та стимулювати ефективні напрями їх розвитку. Побудовано когнітивну карту дослідження стану лісового господарства і лісозаготівлі в Україні та країнах світу, яка, на відміну від пропонованих, ґрунтується на когнітивних картах аналізу ланок ланцюжка доданої вартості від вирощування до заготівлі лісових ресурсів, що дає можливість побудувати систему оцінки стану лісового господарства і лісозаготівлі країни. Запропоновано когнітивну карту аналізу ВЕД і груп лісових товарів ЛПК країни, яка, на відміну від наявних, включає

систему взаємопов'язаних абсолютних і відносних показників, що характеризують виробництво і споживання на відповідних ринках, а також їхню імпорتنу залежність, що дозволяє визначити тенденції розвитку заготівлі й експортно-імпортних операцій з лісовими товарами в країні. Уточнено сутність понять «конкурентоспроможність лісового промислового комплексу» та «лісова політика». Визначено головну ціль лісової політики України як забезпечення економічного та соціального добробуту населення у сприятливому навколишньому середовищі його проживання і запропоновано головні принципи лісової політики в країні, як то: невиснажливе використання лісів, стаке ведення лісового господарства; забезпечення багатофункціонального використання лісів; збереження і збільшення лісового біорізноманіття; адаптація лісів до зміни клімату, що забезпечує взаємоузгодженість компонент лісової політики і її ефективність у цілому.

Ключові слова: національна економіка, лісопромисловий комплекс, стратегічні пріоритети розвитку, кластер, управління.

АННОТАЦІЯ

Ярошенко И. В. Теоретико-методологические аспекты формирования стратегических приоритетов развития лесопромышленного комплекса Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины. – Харьков, 2019.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологического обеспечения формирования стратегических приоритетов развития лесопромышленного комплекса Украины.

В диссертации предложена концепция формирования стратегических приоритетов развития лесопромышленного комплекса Украины, включающая ряд взаимосвязанных положений, которые характеризуют факторы масштабности производства лесной продукции и эффективность использования лесных ресурсов и позволяют определять направления развития. Разработана структурно-логическая модель выбора стратегических приоритетов развития ЛПК Украины, включающая все этапы прохождения древесины от выращивания до заготовки и переработки в готовую продукцию с различной величиной валовой добавленной стоимости и обеспечивающая масштабность производства продукции ЛПК страны и эффективность использования лесных ресурсов. В работе предложен методический подход к оценке состояния лесного хозяйства и лесозаготовки в Украине и странах мира, состоящий из компонент: площадь лесов, запасы древостоя, общий объем вывоза древесины,

объем вывоза деловой древесины и включающий интегральный, комплексный и частичные показатели, что позволяет определить пути наращивания лесных ресурсов в стране. Разработаны методические положения по оценке прогрессивности структуры ЛПК Украины и стран мира, основанные на классификации его производственно-технологических переделов по величине валовой добавленной стоимости и включающие интегральные и частные показатели, что позволяет определить направления прогрессивных структурных сдвигов в ЛПК страны. Разработаны три сценария развития ЛПК Украины: организационно-правовой, импортозамещения и экспортной ориентации, которые носят краткосрочный, среднесрочный и долгосрочный характер соответственно и включают ряд мер, обеспечивающих их реализацию. В диссертационной работе разработан методический подход к оценке конкурентоспособности производства продукции обрабатывающей промышленности ЛПК в Украине и странах мира в целом и отдельных ВЭД, учитывающий эффективность производства продукции (уровень валовой добавленной стоимости, материалоемкости, энергоемкости) и зависимость промежуточного производства от импорта, что дает возможность определить направления модернизации производства. Предложен методический подход к идентификации действующих и перспективных кластеров ЛПК в регионах Украины и определению приоритетных направлений их развития, основанный на системе матриц позиционирования регионов страны в плоскости координат: масштабность и значимость ЛПК, объем вывоза древесины и лесистость территории, отношение экспорта продукции ЛПК региона к экспорту продукции ЛПК страны и общего экспорта из региона, а также сравнительной оценке прогрессивности структуры ЛПК в регионах, что позволяет определить регионы Украины, в которых эффективно создавать кластеры ЛПК и стимулировать эффективные направления их развития. Построена когнитивная карта исследования состояния лесного хозяйства и лесозаготовки в Украине и странах мира, которая, в отличие от предлагаемых, основывается на когнитивных картах анализа звеньев цепочки добавленной стоимости от выращивания до заготовки лесных ресурсов, что позволяет построить систему оценки состояния лесного хозяйства и лесозаготовки страны. Предложена когнитивная карта анализа видов экономической деятельности и групп лесных товаров ЛПК страны, которая, в отличие от существующих, включает систему взаимосвязанных абсолютных и относительных показателей, характеризующих производство и потребление на соответствующих рынках, а также их импортную зависимость, позволяет определить тенденции развития заготовки и экспортно-импортных операций с лесными товарами в стране. Уточнена сущность понятий «конкурентоспособность лесного промышленного комплекса» и «лесная политика». Определена главная цель лесной политики

Украины как обеспечение экономического и социального благосостояния населения в благоприятной окружающей среде его обитания, и предложены главные принципы лесной политики в стране, как то: неизнурительное использование лесов, устойчивое ведение лесного хозяйства; обеспечение многофункционального использования лесов; сохранение и увеличение лесного биоразнообразия; адаптация лесов к изменению климата, что обеспечивает взаимосогласованность компонент лесной политики и ее эффективность в целом.

Ключевые слова: национальная экономика, лесопромышленный комплекс, стратегические приоритеты развития, кластер, управление.

ABSTRACT

Yaroshenko I. V. Theoretical and methodological aspects of forming strategic priorities for the development of the forest sector in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for a Doctor of Economics degree in specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Research Center for Industrial Development Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kharkiv, 2019.

The dissertation deals with the elaboration of theoretical and methodological support for forming strategic priorities for the development of the forest sector in Ukraine.

The work proposes a concept for forming strategic priorities for the development of the forest sector in Ukraine, which includes a number of interrelated provisions that characterize factors concerning the scale of manufacturing of forest products, efficiency of using forest resources and allow determining the development directions. The structural and logical model for selecting strategic priorities for the development of the Ukrainian forest sector is developed. The proposed model includes all stages that wood undergoes: from cultivation to harvesting and processing into finished products, with different values of gross value added, and ensures a large-scale manufacturing of forestry products in the country and efficiency of using forest resources. There proposed a methodological approach to assessing the state of forestry and logging activities in Ukraine and countries of the world, which consists of the following components: forest area, growing stock, total wood exports, volume of commercial wood exports. The presented approach includes integral, complex, and partial indicators and allows determining the ways for increasing forest resources in the country. There worked out methodological provisions for assessing progressiveness of the structure of the Ukrainian and world forest sector. The provisions are based on the classification of its production and technological limits in terms of gross value added, include integral and partial indicators, and allow determining the directions of progressive structural shifts in the country's forest

sector. The work suggests three scenarios for the development of the Ukrainian forest sector: organizational and legal, import substitution, and export orientation one, which are short-term, medium-term, and long-term, respectively, and include a number of measures to ensure their implementation. There elaborated a methodological approach to evaluating competitiveness of manufacturing production of the forest sector in Ukraine and countries of the world as a whole and of individual economic activities. The approach takes into account production efficiency (level of gross value added, material and energy intensity) as well as dependence of intermediate production on imports and makes it possible to determine directions for modernization of production. The dissertation proposes a methodological approach to the identification of the functioning and emerging clusters engaged in the forest sector in the regions of Ukraine and the determination of priority directions of their development. The proposed approach is based on the system of positioning matrices of the country's regions in the coordinate plane: scale and significance of the forest sector, volume of wood exports and forest land percentage of the territory, share of the forest product exports of the region in the country's forest product exports and in the total exports from the region as well as on a comparative assessment of the progressiveness of the forest sector structure in the regions. The presented approach makes it possible to determine the regions of Ukraine where the creation of clusters of the forest sector could be more efficient and stimulate promising directions of their development. There built a cognitive map for studying the state of forestry and logging activities in Ukraine and countries of the world, which, unlike the ones proposed before, is based on the cognitive maps for the analysis of the links of the value chain from cultivation to harvesting of forest resources. The presented map allows constructing a system for assessing the state of the forestry and logging activities in the country. There proposed a cognitive map for the analysis of economic activities and groups of forest products of the country, which, unlike the existing ones, includes a system of interconnected absolute and relative indicators characterizing production and consumption in the relevant markets and their import dependence, allows to determine the trends in the development of procurement and export-import operations with forest products in the country. The essence of concepts "competitiveness of the forest sector" and "forest policy" is specified. The main goal of the forest policy of Ukraine – the provision of economic and social well-being of the population in the favorable environment – is defined. Moreover, there proposed the key principles of forest policy in the country, such as: non-exhausting forest use, sustainable forest management, multifunctional use of forests, preservation and increase of forest biodiversity, adaptation of forests to climate change, which ensures mutual consistency of forest policy components and their overall efficiency.

Keywords: national economy, forest sector, strategic development priorities, cluster, management.